

Тетяна ШАРОВА, Сергій ШАРОВ (Мелітополь)

ЖУРНАЛІСТИКА КОСТЯ ГОРДІЄНКА ЯК ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП ДО ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ

Анотація. У статті наголошується на журналістській діяльності К. Гордієнка, що була першим етапом для формування його творчого світогляду на ниві літератури; акцентовано на тому, що початок літературної діяльності письменника позначається жанром нарису; представлено, що нарисові повісті письменника не мають наскрізного сюжету, їх розділи присвячуються окремим епізодам становлення комун або висвітленню їх сучасного становища.

Ключові слова: журналістика, нарис, літературна творчість, мистецтво слова, література, К. Гордієнко.

Нині українська література в контексті загальноєвропейського простору має вагомe значення через те, що значна частина письменників відома читацькому загалу не через класичні твори, а через те, як саме входив митець своїм художнім словом в мистецький обрій. З цієї позиції цікавою є творчість К. Гордієнка, який є лауреатом Шевченківської премії з літератури. Він високо цінував журналістську працю й розглядав її як ефективний підготовчий етап до літературної творчості. Письменник був глибоко переконаний, що найкраща літературна школа для молодого письменника – це газета. Його переконання будувалися на тому, що колись він сам пройшов цю школу, його привела в літературу журналістика.

Серед невеликої кількості досліджень, присвячених творчості К. Гордієнка, слід виокремити праці О. Зінченко, В. Романовського, В. П'янкова, О. Ющенко та ін. У наукових дослідженнях Ф. Кириченко, Я. Кривко, В. Панченка, В. Романенко, Л. Смілянського, В. Стецюри та ін. можна ознайомитись із загальною творчістю К. Гордієнка.

Здебільшого, у своїх наукових та публіцистичних статтях сам К. Гордієнко говорить про себе, представляючи власну літературну творчість. Так, наприклад, у статті «Талант – труд – слово», написаній у 1977 році, він розповів про свій виступ перед молодими письменниками. Він переконував їх: «Газета тобі допоможе пізнати життя в усіх його гранях. Ти стрінешся з живими людьми, реальними характерами, часом складними, з трудовими взаєминами» [4, с. 12]. У науковій статті А.В. Землянська наголошує на тому, що свого часу психологи говорили про те, що людина формується за допомогою закладених ще з дитинства ціннісних орієнтирів та ідеалів. Через це, на думку дослідниці, важливою є роль людської спільноти як такої [6, с. 115].

К. Гордієнко, спираючись на свій досвід, говорив про те, що не мислить собі прозаїка чи поета, який не володіє нарисом – найбільш оперативним жанром сьогодення. Під нарисом він розумів художній твір. І нагадував, що «Записки мисливця»

І. Тургенева – це збірка нарисів. Але захищав і жанр репортажу, відзначивши, що й репортаж у руках майстра може мати велике творче звучання [4, с. 12].

Починав К. Гордієнко з журналістики, працюючи секретарем одеської газети «Більшовик», а потім редактором газети «Червоне село» в Балті. Переїхавши до Харкова в 1922 р., він розпочав працювати в харківських газетах. Від хронікальних заміток і репортажів він перейшов до опанування жанру нарису, який уже вважається проміжною територією між літературою й журналістикою. У 1925 р. молодий автор розпочав працювати в щойно створеному двотижневому журналі «Всесвіт».

Часопис належав до типу ілюстрованого журналу новин, заснований він був за участю В. Блакитного, чим редакція пишалася. Після передчасної смерті в кінці 1925 року цього видатного письменника й організатора літературного процесу, під заголовком з'явилися слова про те, що часопис «Всесвіт» заснований В. Блакитним. Журнал подавав широку інформацію про події в Україні та світі. Широко висвітлював культурне життя: події в літературі, малярстві, музиці, театрі, кіно. Мав сторінку спорту. Розповідав про новинки науки і техніки. Важливою його особливістю була репрезентація закордонного життя. На сторінці гумору часто зустрічалися імена Остапа Вишні, Василя Чечвянського та інших гумористів. Та головними жанрами в журналі «Всесвіт» стали нарис і репортаж, тобто саме ті, про ефективність яких говорив К. Гордієнко в промові перед письменниками-початківцями. У перший же рік існування журналу він опублікував тут нариси «Живемо комуною» (№ 8) і «На руїнах монастиря» (№ 19).

У першому з них для заголовка використано назву невеличкої поеми Павла Тичини «Живем комуною». За сутністю жанрової природи, це був, швидше, цикл на десять віршів, написаних верлібром. Проте 1922 р. цей твір вийшов окремою книжечкою, а в 1924 р. був включений у новий збірник віршів П. Тичини «Вітер з України». І сам П. Тичина, і все, що він писав, тоді швидко набу-

вало популярності. Це був бренд, який не соромно було використати й для маркування свого нарису. Тим паче, що десять розділів цієї маленької поеми були побудовані так, що розповідали про різні аспекти життя колективу.

У нарисі К. Гордієнка розповідалося про комуну «Маяк» поблизу Великих Сорочинців на Полтавщині. Автора цікавить історія комун та ведення господарства в ній. Його ще мало цікавить людина. Так, ми дізнаємося з тексту, що комунa заснована групою українських селян, які свого часу, спокусившись на переселенську політику царського уряду, виїхали на вільні землі до Сибіру, за Урал, але розчарувалися в можливості вести там ефективне господарство й повернулися в 1922 році назад, в Україну. А оскільки тут кожний не міг розраховувати створити своє окреме господарство, то вони й лишилися жити комуною. Їм виділили зруйновані старі будівлі поміщицького маєтку, наділили 200 десятинами землі, зерном на засів, дали сяку-таку тяглову худобу. Ознайомитись із текстом твору можна за допомогою електронного засобу навчального призначення за творчістю К. Гордієнка, що дозволяє зацікавити читачів [7, с. 291].

З того часу минуло три роки. Нарис побудовано так, наче автор потрапив у комуну як випадковий подорожній, а вже комунари, будучи людьми відкритими до спілкування й душевно щедрими, самі показують йому свою комуну й розповідають про неї. Він бачить тут охайні житла й упорядковані господарські будівлі, розповідає про те, що комунa збирала гарні врожаї, налагодила сівозміну. Автор навів приклади авторитетності комуни, показавши, що до неї приходять і зараз нові люди й просять прийняти їх у комунари. Нових членів приваблює не лише нормальне харчування й можливість одягтися, але й можливість жити дружно, уникнути хатньої гризні.

Комунa постає як колективний образ. Виокремлено лише її засновника – діда Мусія Коломійця. Йому п'ятдесят два роки, але він ще сповнений бадьорості й енергії, переконаний, що його життя тільки-но починається. «Інколи дід, коли вечірньої пори збереться молодь комуни, трусне старістю, ушкварне такого гопака, що молодим заздрісно стає» [2, с. 18]. Композиційно нарис складається з невеличких розділів, кожний з яких має свій заголовок і предмет розповіді: «Полтавським шляхом», «Маяк», «На безмежній цілині», «Повівав вітер», «Дід Коломієць», «Тернистий шлях», «Зацвіли хліба» та ін. Така побудова дозволяла оптимально згрупувати багатий фактичний матеріал, подати його компактно, без повторів, виструнчити розповідь від минулого до майбутнього. Такі думки були раніше представлені у наукових працях щодо ранньої творчості К. Гордієнка та з приводу його сатиричної творчості [8, с. 211].

Нарис «На руїнах монастиря» розповідає про заснування дитячого притулку на території знаме-

нитого Охтирського монастиря. Безпритульність стала величезною проблемою радянської держави. Автор, звичайно, не міг сказати про її причини: винищення цілого покоління батьків цих дітей, які через це й стали безпритульними. Його й тут цікавить не так окрема особа, як колектив. Описує він його творення доволі поверхово. Головним чином педагогічна методика полягала в тому, щоб найбільш активних розбишак перетворити на організаторів дитячої спільноти, поробити їх старостами, призначити керівниками над рештою дітей. Цей захід невдовзі дав результати: «дівтора сама порядкує всюди, керує харчуванням, відає організацією обліку праці, працює на полі, городах» [3, с. 14]. Поки одна група вчиться, інша працює. Потім вони міняються місцями. Так робота не припиняється, не припиняється й навчання.

У 1926 р. співпраця К. Гордієнка з журналом «Всесвіт» продовжилася. Тут були опубліковані нариси «Баржан» (№ 10) [1] та «Там, де царі жили» (№ 13) [5]. З одного боку, їх можна вважати подорожніми нарисами, бо розповідали вони про інший маловідомий читачам простір, але містили вони в собі й елементи нарису звичаєвого, соціально-побутового, тобто такого, який розповідав про маловідомий соціальний простір.

У нарисі «Баржан» розповідається про працю, а швидше – побут портових вантажників в Одесі. У заголовок винесено назву робітничого клубу, який заснували портові робітники. Письменник знову буде змістову композицію на засадах бінарної опозиції: «Було – стало», «Минуле – сучасне». Він використовує вже свою улюблену структуру нарису, подаючи інформацію в коротеньких розділах: «Люмпен», «Баржан», «Літературна кар'єра Гавриша», «Несподіваний гість», «Стінгазета, школа» та ін. Автор спочатку розповів, що в дореволюційній Росії праця портового вантажника не потребувала ніякої кваліфікації, а лише фізичної сили, тому й наближалися представники цієї професії до люмпен-пролетаріату, тобто, найнижчої, найбільш неорганізованої його частини.

У нарисі «Там, де царі жили» розповідається про перетворення царського палацу в Левадії, у Криму, на санаторій для хворих на сухоти. Специфіка матеріалу полягала в тому, що авторові слід було описати рухомий колектив, члени якого час від часу змінювалися.

Нариси К. Гордієнка щедро ілюструвалися світлинами, як і передбачав статус «Всесвіту» – ілюстрованого часопису. Нарис «Баржан» містив колоритні портрети вантажників, нарис «На руїнах монастиря» — сценки праці та відпочинку колоністів. Прізвиська фотокореспондентів, за традицією тодішньої журналістики, в публікаціях не вказувалося. Важко припустити (хоча й не виключено), що фотографії робив сам К. Гордієнко, оскільки на той час це була технологічно доволі складна справа й окрема професія. Але, безумовно, він мав причетність до добору світлин, тим паче що в

1925–1926 рр. він значився серед чотирьох співробітників часопису.

У журналі «Всесвіт» К. Гордієнко надрукував ще кілька своїх творів під криптонімом *К. Г.*: «Вулиця вечірня» (1926, № 3), «Базар» (1926, № 4). Це гумористичні замальовки, з відтінками сатиричного висміювання, які стали наслідком побутових спостережень автора в період непу. Думається, через їх несерйозний характер сам письменник поважно до них не ставився й не хотів, щоб його ім'я пов'язувалося з цими творами.

У цілому ж підсумовуючи художній рівень живописної творчості К. Гордієнка, варто відзначити такі її риси: 1) автор найчастіше обирає жанр подорожнього нарису, але охоче перетворює його на нарис звичаєвий, з широкою репрезентацією побутових подробиць та вибіркою суспільних типів; 2) на змістовому рівні в його картинах ідеться передусім про розгортання бінарної опозиції: «Було – стало», він ніде не забуває нагадати, яким описуване явище було до революції, який розвиток пройшло і куди прямує далі; 3) його цікавить колективний портрет, виховання маси, його не цікавить індивід, особистість, він на прикладі колективу демонструє уявну ефективність перебудови людини, появу нової людини з соціалістичною свідомістю; 4) якщо він виокремлює з гурту певну особу, то в нього ще не вистачає хисту чи немає наміру зображати її як особистість, наповнити активним розумовим та емоційним життям, така людина зображується ним в цілому доволі поверхово,

однобічно; 5) автор композиційно будує свої картини з невеличких розділів, найчастіше даючи їх короткі предметні невишукані назви, які окреслюють предмет подальшої нарації; 6) живописець не нав'язує спеціально свою позицію читачам у вигляді авторських коментарів, обмежується репрезентацією картини дійсності, а право робити висновки залишає за читачем, що, однак, не позбавляє його картин агітаційної спрямованості, але агітує К. Гордієнко не голосливими твердженнями й оцінками, але фактами.

Щодо техніки письма, то ці живописні повісті так само стали фактами прориву К. Гордієнка до нових художніх прийомів. У цих повістях у його творчості вперше на повен голос заговорили герої. Більше того, їхні монологи були розгорнуті в цілі розділи, вони вже не доповнювали авторську розповідь, а набули цілковитої самодостатності, викінченості, завершеності.

У своїх двох живописних повістях 1930 року К. Гордієнко показав комуни, створені ще на початку 1920-х років у покинутих панських маєтках у двох регіонах України – на Волині й на Слобідчині. Ці комуни створили вчорашні наймити, які не хотіли й далі працювати на заможних селян. Письменник подав чимало прикладів жадібності господарів, гіркого досвіду спілкування з ними наймитів і наймичок. Разом з тим він показав, що ніде ці стосунки не оберталися антагоністичними конфліктами, не приводили до збройних сутичок, підпалів господарських дворів, нападів наймитів на своїх працедавців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гордієнко К. Баржа : [нарис про робітників] / К. Гордієнко // Всесвіт. – 1926. – № 10. – С. 10 – 11.
2. Гордієнко К. Живемо комуну / К. Гордієнко // Всесвіт. – 1925. – № 8. – С. 18 – 20.
3. Гордієнко К. На руїнах монастиря / К. Гордієнко // Всесвіт. – 1925. – № 19. – С. 12 – 15.
4. Гордієнко К. Талант – труд – слово / К. Гордієнко // Прапор. – 1977. – № 7. – С. 12.
5. Гордієнко К. Там, де царі жили : [нарис] / К. Гордієнко // Всесвіт. – 1926. – № 13. – С. 13.
6. Землянська А.В. Трагічний образ української молоді у романі С. Жадана «Ворошиловград» / А. Землянська, О. Стрілець // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / укладачі: І.В. Ковальчук, Л.М. Коцюк, С.В. Новоселецька. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Вип. 45. – 2014. – С. 114 – 116.
7. Шарова Т. Використання електронного засобу навчального призначення під час викладання історії української літератури / Т. Шарова, С. Шаров // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 39. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. – С. 290 – 296.
8. Шарова Т. М. Сатиричні прийоми роману К. Гордієнка «Славгород» / Т. Шарова, В. Таран // Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. пр. – 2016. – № 6. – С. 209 – 214.

T. Sharova, S. Sharov

Kosta Gordienko journalism as a preparation stage to literary work

Summary. The article focuses on the journalistic activities of K. Gordienko's, which was the first stage in the formation of his creative worldview in the field of literature; is accentuated by the fact that the beginning of the literary activity of the writer is influenced by the genre of essay; It is submitted that essay essays do not have a cross-sectional plot, their sections are devoted to separate episodes of the formation of communes or to the illumination of their present situation.

Key words: journalism, essay, literary creation, art of words, literature, K. Gordienko.

Одержано 25.02.2018 р.